

N:o 48.

Kongl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen, angående godkännande af en med staden Göteborg träffad öfverenskommelse i fråga om dess inqvarteringsskyldighet, äfvensom rörande anslag till ett nytt kasernetablissemment derstädes, m. m.; gifven Stockholms slott den 13 mars 1891.

Sedan stadsfullmäktige i Göteborg, på gjord framställning, förklarar sig villige att till kronan erlægga ett belopp af 460,900 kronor mot det dels till staden upplåtes den kronan tillkommande dispositionsrätt till den s. k. exercisheden, byggnaden å tomten n:o 22 vid Södra Larmgatan äfvensom kommandantsängen vid skansen Lejonet med derå uppförda byggnader, deri jemväl inbegripen den s. k. laboratoriebyggnaden med den mark, hvarå denna byggnad blifvit uppförd, dels staden befrias för all framtid från skyldigheten att till Göta artilleriregemente eller motsvarande krigsstyrka, som kan varda i staden förlagd, tillhandahålla rum och servis in natura, men berättigas att, utan hinder af den öfverenskommelse i fråga om inqvarteringsskyldigheten, som kan blifva träffad, fortfarande såsom hittills bibehållas vid den staden genom kongl. resolutionen den 16 oktober 1723 tillförsäkrade förmån att uppbära och till sin nytta använda det belopp af 21,028 kronor 3 öre, som af statsverket årligen till stadskassan i ersättning för den s. k. inqvarteringstolagen utbetalas, vill Kongl. Maj:t, under åberopande af hosföljande statsrådsprotokoll, härmed föreslå Riksdagen att

dels godkänna den sålunda under förbehåll af Riksdagens samtycke med staden Göteborg träffade öfverenskommelse;

dels medgifva, att åtskilliga i statsrådsprotokollet närmare angifna, kronan tillhöriga områden och byggnader i Göteborg må få i den ordning, Kongl. Maj:t kan pröfva lämpligt, för kronans räkning

på sådant sätt föryttras, att den för samtliga områdena och byggnaderna erhållna köpeskilling icke understiger en summa af 584,376 kronor;

dels ock, vid bifall till nyss nämnda båda förslag, besluta:

att ej mindre det belopp 460,900 kronor, som staden i sådan händelse skall till kronan erlägga, utan äfven de för den s. k. kommandantsängen vid skansen Kronan och öfriga nyss omförmälda områden och byggnader inflytande, disponibla försäljningsmedel må, sist nämnda medel intill ett belopp af 1,064,100 kronor, användas till beredande af nytt kasernetablissemment åt göta artilleriregemente;

att det öfverskott å berörda försäljningsmedel, som möjligen uppstår efter bestridande af nämnda utgift, skall till statsverket ingå och bland statsverkets inkomster redovisas under titel extra uppörd; samt

att medel till ifrågavarande byggnadsarbete må, i den mån sådant kan blifva nödigt, få intill ett belopp af 1,440,000 kronor, efter Kongl. Maj:ts beprövande, utaf för handen varande tillgångar förskjutas.

De till ärendet hörande handlingar skola Riksdagens vederbörande utskott tillhandahållas; och Kongl. Maj:t förblifver Riksdagen med all kongl. nåd och ynnest städse väl bevågen.

O S C A R.

Hj. Palmstierna.

*Utdrag af protokollet öfver landförsvarsärenden, hållet inför
Hans Maj:ts Konungen uti statsrådet å Stockholms slott
den 13 mars 1891.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern friherre *Åkerhielm*,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena grefve *Lewenhaupt*,
Statsråden: herr friherre *von Otter*,
herr *Wennerberg*,
friherre *Palmstierna*,
friherre *von Essen*,
friherre *Åkerhielm*,
Östergren,
Groll,
Wikblad.

18:o.

Efter gemensam beredning med statsrådet och chefen för finansdepartementet yttrade departementschefen, statsrådet friherre Palmstierna:
»I det underdåniga anförande till statsrådsprotokollet för den 14 februari 1890, hvarmed jag inledde frågan om inköp för göta artilleriregementes räkning af landeriet Qviberg invid Göteborg, redogjorde jag omständligt för det dåliga skick, i hvilket det för nämnda regemente afsedda, i Göteborg belägna kasernetablissemment befinner sig, och de öfriga omständigheter, som göra uppförandet för nämnda regemente af ett nytt kasernetablissemment till en nästan oundviklig nödvändighet. Jag tillåter mig ur detta anförande erinra, att betänkliga sättningar i sjelfva kasernbyggnaden redan år 1871 förmärktes, och att undersökningar derefter måst regelbundet anordnas för att utröna i hvad

Ang. aflåtande till Riksdagen af nåd. proposition angående godkännande af en med Göteborgs stad träffad öfverenskommelse i fråga om dess ingvarterings-skyldighet m. m., äfvensom om uppförande af nytt kasernetablissemment åt Göta artilleriregemente.

mån dessa fortskridit, att norra mellanbyggnaden utåt gården redan böjt sig, att taken i närmare 50 rum gifvit sig, så att särskilda anordningar för deras understöttande måst vidtagas, och att i öfrigt den spridda förläggningen och delvisa otillräckligheten af regementets skol- och öfningslokaler samt förrådsbyggnader städse i hög grad försvårat öfningarnas ändamålsenliga bedrifvande.

Af ett utaf chefen för göta artilleriregemente under sistlidet år afgifvet utlåtande i ämnet framgår ytterligare, att kasernen år 1872 formligen utdömts, att vissa rum i densamma måst utrymmas, såsom farliga att bebo, att lägenheterna deri äro så små, att sängarne måste ställas i två rader ofvanpå hvarandra, att vid full beläggning förefinnes 24 kvadratfots golfyta och 240 kubikfots luftutrymme per man, under det att enligt gällande tabell öfver utrymmet i kasernetablisementet golfytan skall utgöra 47,5 kvadratfot och luftkuben 570 kubikfot, att de flesta rummen uppvärmas genom öppna murade tegelspisar af äldre, föga värmegifvande konstruktion, att en del af de öfversta rummen fylles med rök, då vid starka vestliga vindar försök göras till eldning, att golfven i allmänhet äro otäta, så att skurvattnet nedrinner, hvarigenom under årens lopp den olämpliga underfyllnaden blifvit impregnerad med allehanda osunda ämnen, att sjukhuset är obeqvämt och osundt, så att bröstpatienters sjukdomar der ofta öfvergå till lungsot och att operationer omöjligen kunna i detsamma företagas, att vid etablisementet lokaler för regementschefs- och divisionschefsexpeditionerna, för konstapel- och sergeantskolorna och för förvaltningsdirektionen äfvensom samlingsrum för officerare och underofficerare helt och hållet saknas, att ridhuset är för sitt behof otillräckligt, samt slutligen att regementet till ersättande af de lokaler, som omöjligen kunnat undvaras, nödgats af enskilde förhyra rum, derfor i årlig hyra utgå omkring 13,900 kronor.

Det anförda må vara nog, och ett ytterligare ådagaläggande af regementets behof utaf nytt kasernetablisement kan så mycket mera anses öfverflödigt, som kasernbyggnadens dåliga skick flere gånger vitsordats af de Riksdagens revisorer, hvilka tid efter annan besökt etablisementet.

Jag ber derfor att genast få öfvergå till frågorna dels om anskaffande af nödiga medel till ett nytt kasernetablisement och dels om planen och kostnaderna för ett sådant etablisements uppförande.

Frågan om medels anskaffande för det nya etablissemnet har gifvit anledning till långvariga undersökningar och talrika förhandlingar med staden Göteborg. Började redan år 1873, kunna de sägas hafva från nämnda tid nästan oafbrutet fortgått. En redogörelse för dessa undersökningars och förhandlingars första skeden skulle emellertid numera sakna intresse, och jag inskränker mig därför till en framställning af de åtgärder, som ledt till de nu i ärendet föreliggande resultat.

Uppslaget till dessa åtgärder kan anses vara gifvet genom Eders Kongl. Maj:ts i anledning af en utaf generalfälttygmästaren och chefen för artilleriet gjord underdånig hemställan, genom nådigt bref den 2 november 1883 till arméförvaltningen å artilleri- och fortifikationsdepartementen lemnade uppdrag att uppgöra och till Eders Kongl. Maj:t inkomma med fullständiga beräkningar öfver de tillgångar, hvilka vare sig genom försäljning af landförsvaret tillhöriga, men vid genomförandet af förslaget om nytt kasernetablissemnets uppförande obehöfliga tomter i Göteborg eller eljest kunde blifva tillgängliga såsom bidrag till bestridande af statens utgifter för nytt etablissemnt.

Arméförvaltningen begärde, till åttlydnad af detta uppdrag, uppgift från stadsfullmäktige i Göteborg å den lösesumma, staden kunde vara villig utgifva, *dels* för befrielse för all framtid från skyldigheten att ått göta artilleriregemente eller annan motsvarande krigsstyrka, som kunde varda i staden förlagd, tillhandahålla rum och servis in natura, *dels* för att förvärfva sig uteslutande egande- och dispositionsrätten till de områden, som upptagas af nuvarande artillerikasernen och den bredvid liggande materialboden, till den s. k. exercisheden och till kommandantsängen vid skansen Lejonet, och *dels* för att komma i besittning af följande i Göteborg belägna, kronan tillhöriga tomter och byggnader, nemligen: byggnaden å stalltomten n:o 22 vid Södra Larmgatan;

stalltomten n:is 38 och 44 vid Magasinsgatan med derå uppförda byggnader;

stalltomten n:o 23 vid Södra Larmgatan med derå uppförd byggnad; norra hälften af fortifikationshusets tomt med derå uppförd byggnad;

en plats vid Sahlgrenska sjukhuset med byggnad;

tomten n:o 40 vid Kronhusgatan;

kronobageritomten med byggnad;

ett område norr om Kronhusgatans förlängning med derå uppförd byggnad;

området å Lilla Otterhällan med byggnader;

kommendantsängen vid skansen Kronan med byggnader; samt garnisonssjukhusets tomt med byggnad.

Stadsfullmäktige å sin sida, som ansågo ärenden af den beskaffenhet, som det sålunda af arméförvaltningen väckta, lämpligast böra genom underhandlingar de intresserade parterna emellan afgöras, föreslogo för sin del tillsättande af en beredning med uppdrag att uppgöra förslag till lösning af så väl nämnda, till fullmäktige hänskjutna, som möjligen andra dermed sammanhängande frågor; och blef, efter det Eders Kongl. Maj:t den 1 oktober 1886 gillat detta stadsfullmäktiges förslag, nämnden, som skulle bestå af tre utaf kronan och tre utaf staden valde ledamöter jemte en af de sålunda tillsatte ledamöterna utsedd ordförande, i slutet af år 1886 konstituerad.

Denna nämnd afgaf den 14 december 1887 sitt förslag till öfverenskommelse, hvarefter dels arméförvaltningen å ofvan nämnda departement anmodades att deröfver inkomma med yttrande, dels statskontoret, kammarkollegium samt kommerskollegium och generaltullstyrelsen anbefaldes att i vissa delar af ärendet afgifva underdåniga utlåtanden, dels slutligen stadsfullmäktige i Göteborg på grund af Eders Kongl. Maj:ts, vid ärendets förberedande föredragning den 6 juni 1890, gifna föreskrift förelades att yttra sig, huru vida de voro benägne antaga vissa punkter i den af beredningen förordade öfverenskommelse; och torde, sedan samtliga dessa yttranden och utlåtanden iukommit, ärendet nu vara bragt i det skick, att detsamma kan Eders Kongl. Maj:t till slutlig pröfning föreläggas.

Då jag alltså öfvergår till en något omständligare redogörelse därför, anhåller jag till en början få nämna, att en af de tomter, som utaf arméförvaltningen föreslagits till inlösen af staden Göteborg, nemligen den, å hvilken artillerikasernen och den der invid liggande materialboden äro uppförda, numera icke kan till afyttrande ifrågakomma, i det densamma genom nådig dom den 30 december 1886 förklarats tillhöra staden. Hvad vidare angår den s. k. kommendantsängen vid skansen Kronan, täcktes Eders Kongl. Maj:t erinra sig, att redan vid sistlidne riksdag af Eders Kongl. Maj:t framställdes förslag om försäljning af nämnda äng med undantag af sjelfva skansen med kringliggande plåtå, och att Riksdagen härtill lemnade bifall dock med vilkor, att försäljningen så anordnades, att för de områden, som komme att afyttras, erhöles en köpeskilling, motsvarande, då från lägenheten afräknades hvad som kunde erfordras för gator och öppna platser, minst 1 krona 25 öre för hvarje kvadratfot. Försäljningssumman skulle under förutsättning, att det af Riksdagen beräknade minimipris per kvadratfot

erhålles, komma att uppgå till 719,000 kronor i rundt tal; och då, enligt Riksdagens föreskrift, af denna summa den till 323,000 kronor uppgående köpeskillingen för lägenheten Qviberg bör i främsta rummet gäldas, skulle alltså återstående beloppet, hvilket enligt Riksdagens beslut skall till statsverket ingå, men som emellertid lärer böra beräknas såsom en för det nya kasernetablissemmentet användbar tillgång, komma att utgöra 396,000 kronor.

Då, såsom jag redan antydt, Eders Kongl. Maj:t ansett endast vissa delar af beredningens förslag vara af beskaffenhet att kunna af kronan antagas, torde redogörelsen för de lägenheter, hvilka, med frånräkning af de båda nyssnämnda, nu kunna ifrågakomma att afyttras, lämpligen böra delas i två afdelningar, upptagande den ena sådana tomter och byggnader, som funnits böra till staden Göteborg hembjudas, och den andra samtliga öfriga lägenheter, hvilka sålunda beräknats kunna med största fördel för kronan utbjudas till försäljning utan föregående aftal med nämnda stad. Att i den förstnämnda af dessa afdelningar jemväl bör ingå framställningen af den tillika väckta frågan om staden Göteborgs delvisa befrielse från inqvarteringsskyldighet, torde förstås af sig sjelft.

De lägenheter, som böra hänföras till den första afdelningen, äro exercisheden, kommandantsängen vid skansen Lejonet och byggnaden å tomten n:o 22 vid Södra Larmgatan.

Exercisheden. Detta område, som, enligt en på ofvannämnda berednings föranstaltande, af stadsingenjören i Göteborg H. W. Brandel upprättad karta, i areal innehåller 1,277,412 kvadratfot, har, på sätt den af beredningen verkställda, af så väl kammarkollegium som arméförvaltningen vitsordade utredning gifver vid handen, efter all sannolikhet ursprungligen legat inom rågången af de s. k. Eklandahemmanen, hvilka förut tillhört kronan och såsom lydande till Säfvedals härad blifvit genom Konung Gustaf II Adolfs den 4 juni 1621 för Göteborg utfärdade privilegier af honom skänkta till staden. Nämnda härad och sålunda äfven Eklandahemmanen indrogos visserligen år 1681 genom dåvarande reduktionskommissionen till kronan, men då magistraten i Göteborg häröfver anförde underdåniga besvär, förklarades i resolution den 17 augusti samma år, att Kongl. Maj:t ville lemna staden Säfvedals härad med dess tillhörigheter under dess disposition med vilkor

att inkomsterna deraf användes till publika byggnaders, bryggors, slusars och kanalers reparation och vidmagthållande. Å en i staden Göteborgs förvar befintlig karta, hvilken med anledning af konung Carl XI:s derom utfärdade befallning af landtmätaren Erik Kuus år 1696 upprättades öfver staden tillhöriga egor utom vallarne, finnes också, enligt hvad beredningen anmäler, bland nämnda egor upptagen den mark, som nu ingår i exercisheden.

Sedan ofvannämnda resolution den 17 augusti 1681 utfärdades, hafva, så vidt känt är, några vidare bestämmelser i fråga om stadens rätt till kommandantsängen ej utfärdats, men af det sagda torde emellertid framgå, att »dispositionsrätten» öfver heden ostridigt tillkommer staden. En annan fråga blir, hvad med en dylik rätt bör förstås. Att den ej är detsamma som full eganderätt, anser kammarkollegium i det yttrande, nämnda collegium anmodats att rörande denna del af frågan afgifva, vara uppenbart, då konung Karl XI emot 4 kap. konungabalken i den då gällande landslagen icke kunde bortgifva kronogods med sådan rätt; och de s. k. Eklandahemmanen, som fått i jordeböckerna intill senare tider kvarstå, hafva också, enligt hvad collegiet anmäler, bibehållits i desamma under kronotitel. Å andra sidan lärer väl dock åt statens en gång gjorda upplåtelse af lägenheten fortfarande böra tillerkännas all den verkan, som från början var afsedd att dermed åstadkommas; och då den dispositionsrätt, som skänktes staden, hvarken till tiden, hvarför den skulle gälla, eller till omfånget erhöi någon begränsning, torde ett från statens sida möjligen framställt anspråk att på grund af öfverlåtelsens beskaffenhet komma i åtnjutande af mera än den på alla verkliga rättigheter blottade nakna eganderätten till marken sakna alla utsigter att af domstolarne bifallas.

Det är också ej på denna grund, som statens anspråk på kommandantsängen stödjer sig. Derfor hafva städse åberopats andra sedermera tillkomna omständigheter, hvarigenom en verklig, ehuru till sitt omfång begränsad rättighet öfver nämnda lägenhet inrymts åt staten.

Sedan nemligen den i staden förlagda garnison redan under första hälften af förra seklet och, enligt hvad ett ännu befintligt magistratsprotokoll af år 1748 gifver vid handen, säkert före nämnda år börjat för sina öfningar använda platsen, som emellertid samtidigt begagnades till betesplats för stadens kreatur och till försäljningsplatser för sådane, framställes tid efter annan från garnisonens sida anspråk att heden icke vidare skulle för sistnämnda ändamål användas. Anspråken ledde till åtskilliga vitesförbud, hvarigenom stadens myndigheter sökte bereda garnisonen tillfälle att utan de hinder, som vållades

af de betande kreaturen, begagna heden till exercisplats. Men då yrkande år 1859 jemväl framställdes, att magistraten i Göteborg måtte, enär fråga blifvit väckt om exercishedens försättande i ett för vapenöfningarnes ändamålsenliga bedrivande fullt tillfredsställande skick, utse en annan plats än exercisheden för kreatursförsäljningen och dessutom stadga vite för körvägs tagande öfver heden, förklarade magistraten i beslut den 14 oktober samma år sig icke kunna bifalla denna framställda begäran. Frågan fullföljdes till Kongl. Maj:ts befallningshafvande, som emellertid ej gjorde någon ändring i det slut, hvori magistraten stannat; och då slutligen dåvarande krigskollegium öfver Kongl. Maj:ts befallningshafvandes beslut hos Kongl. Maj:t anförde underdåniga besvär, blef frågan afgjord genom ett slags förlikning. Kongl. Maj:t lät nemligen från staden infordra yttrande, huru vida icke, emot det att frågan om kreatursmarknadens förflyttning från exercisheden till annan plats finge förfalla, staden vore villig att, med frånträdande af alla anspråk på vidsträcktare begagnande af densamma, låta vid kronans fortfarande disposition deraf i öfrigt förblifva; och då magistraten och borgerskapets äldste i sitt härå den 26 oktober 1861 afgifna underdåniga svar hemstälde, att, som någon annan tjenlig plats än ifrågavarande hed icke funnes i närheten af staden att tillgå för användande till de stadens behof, som påkallade större utrymme, men å andra sidan sådana åtgärder, enligt deras förmenande, kunde vidtagas, att de förbättringar, som af kronan tilläfventyrs verkställdes för hedens försättande i ett för vapenöfningarne ändamålsenligt skick, icke skadades, Kongl. Maj:t ville låta frågan om dispositionen af heden bero dervid, att densamma fortfarande finge af Göta artilleriregemente begagnas till vapenöfningar, likväl utan inskränkning i stadens rätt att använda heden ej allenast till plats för kreatursförsäljning, utan äfven till andra behof, så beskaffade, att dymedelst hvarken marken toge skada eller hinder för vapenöfningarne uppstode, behagade Kongl. Maj:t genom nådigt bref den 18 oktober 1861 bifalla denna underdåniga hemställan.

Man må alltså hysa hvilken åsigt som helst om innebörden af den rätt till exercisheden, staden genom den kongl. resolutionen den 17 augusti 1681 förvärfvat, torde numera stå fast, att, på grund af stadens och kronans sålunda genom dess behöriga representanter träffade öfverenskommelse, staten å ena sidan är tillförsäkrad rättigheten att under all framtid begagna densamma till exercisplats för Göta artilleriregemente, under det att staden å andra sidan kommit i otvifvelaktig besittning af förmånen att likaledes för all framtid använda heden

till plats för kreatursförsäljning och andra behof utan annan inskränkning, i fråga om dessa senares beskaffenhet, än att de icke få vara sådana, att genom deras tillfredsställande exercisheden tager skada eller hinder för Göta artilleriregementes vapenöfningar uppstår. Vid de förhandlingar, som beträffande detta spörsmål förevo för ofvannämnda beredning, har man visserligen från stadens sida sökt göra gällande, att nådiga brefvet den 18 oktober 1861, såsom utfärdadt i öfverensstämmelse med hvad stadens myndigheter »tills vidare» medgifvit och dessutom i administrativ väg tillkommit, icke skulle hafva någon inverkan på frågan om lagligheten af kronans anspråk på nyttjanderätten till heden, och att fördenskull staden icke borde utfästa sig att, i händelse kronan afstode från sina anspråk på rätt till densamma, därför till kronan utgifva någon ersättning; men uppenbarligen förtjenar denna invändning intet afseende, då dels magistratens och borgerskapets ofvannämnda underdåniga hemställan alldeles icke innehåller någon antydning derom, att det godkännande af kronans anspråk, som i framställningen innefattades, skulle gälla endast tills vidare, och dels betydelsen af det utaf stadens myndigheter gjorda medgifvandet i ingen mån kan förringas deraf, att den statshandling, hvarigenom rättsförhållandet emellan staten och staden på grund af nämnda medgifvande reglerades, tillkommit i administrativ väg. Af beredningens sju ledamöter hafva också de af staten och två af de utaf staden utsedde jemte ordföranden ansett uppenbart, att staden afhändt sig »den hufvudsakliga dispositionsrätten» till heden och den sjunde, som i fråga om den summa, staden borde för statens utlösen betala, afvek från de andras mening, kunde emellertid ej heller bestrida giltigheten af statens rättsanspråk.

Dessa torde sålunda vara klara, och beredningens pluralitet har också ansett staden böra gifva lämpligt vederlag för det staten derifrån afstår. Hvad beloppet af vederlaget beträffar, utgår beredningen derifrån, att den rätt till heden, kronan innehar, för kronan ej medför annan fördel än att ett exercisfält åt Göta artilleriregemente derigenom blifvit utan kostnad för statsverket beredt; och då, enligt beredningens förmenande, ett lika stort och till exercisplats lika lämpligt område, som exercisheden, kan anskaffas och till exercisplats apteras för ett belopp ej öfverstigande 100,000 kronor, föreslår den, att staden erbjuder kronan detta belopp mot det kronan afstår från alla anspråk på fortfarande disposition af nämnda hed.

Kommendantsängen vid skansen Lejonet jemte de derstädes uppförda byggnader.

Mycket delade meningar hafva gjort sig gällande så väl beträffande

frågan om det område, som bör anses höra till denna s. k. kommandantsäng, som ock angående beskaffenheten af de rättigheter till de olika delarne af densamma, hvilka tillkomma kronan. Att sjelfva den bergskulle, hvarå den forna s. k. Gullbergs fästning legat och der ruinerna af denna fästning och den sedermera derstädes uppförda skansen »Göta lejon» ännu äro synliga, med full eganderätt tillhör kronan, är jemväl af stadens myndigheter medgifvet. Af det till en vidd af 1,400,000 kvadratfot uppgifna område, som under benämningen »kommendatsängen vid skansen Lejonet» hembjudits staden, utgör emellertid omförmälda kronan ostridigt tillhöriga område endast 154,000 kvadratfot. Återstående delar af ifrågavarande ytvidd bestå dels af den egentligen s. k. kommandantsängen, som, med frånräkning af ett förut till densamma hörande, men numera till statens jernvägar upplåtet område innefattar en yta af 157,000 kvadratfot jemförelsevis slät mark, dels ock af den intill densamma i nordost gränsande fordom s. k. Färjevassen, som med en vidd af 1,089,000 kvadratfot numera benämnes Gullbergsvass och genom fyllning förvandlats till fast mark. Det är således om sistnämnda båda områden, som striden egentligen rört sig.

Hvad den s. k. Färjevassen eller Gullbergsvassen angår, torde emellertid fullständiga bevis till stöd för kronans anspråk på egande- eller dispositionsrätten till densamma knappast kunna anses förebragta. Enligt hvad beredningen upplyser och arméförvaltningen äfven medgifver, hafva nemligen desamma grundats derpå, att, då enligt vanliga rättsprinciper den eger vattnet, som eger angränsande land och Gullbergsvassen, hvilken delvis är belägen längs med kommandantsängen vid skansen Lejonet, bildats genom uppgrundning och igenfyllning af det å samma plats förut varande vattnet, kronan måste vara egare till så stor del af Gullbergsvassen, som kan svara mot kommandantsängens andel i det forna vattnet. Såsom ytterligare skäl derfor har dessutom uti ett af advokatfiskalsembetet i arméförvaltningen år 1872 afgifvet utlåtande åberopats, att torrläggningen af Gullbergsvassen delvis åvåbragts genom fyllning med menniskohand och att, då för detta arbete, som under loppet af innevarande sekel verkstälts af den s. k. direktionen för Göteborgs hamn- och elfarbeten samt uppgifvits hafva kostat 120,000 kronor, skulle användts ett belopp af omkring 15,000 kronor, som härrört utaf de direktionen tillagda, till statsumgälder hänförliga s. k. hamn- och revier- samt kyrkotolagsmedlen, kronan jemväl af denna anledning har rättighet att få sig tillagd en del af Gullbergsvassen.

Häremot har emellertid från stadens sida och, såsom mig synes,

med mera skäl åberopats, dels att under den långa skriftvexling mellan stadens och statens myndigheter, som i ämnet egt rum, någon bevisning aldrig kunnat åvägbringas derom, att den s. k. direktionen för Göteborgs hamn- och elfarbeten, som i regeln uteslutande rör sig med kommunala medel, verkligen för fyllningen använt medel af natur att kunna kallas statsmedel, och dels, hvad som för frågan väl måste vara afgörande, att Kongl. Maj:t redan den 20 augusti 1799 genom det nämnda dag fastställda reglementet för arbetshus- och fattigförsörjningsanstalternas förbättring i Göteborg på, såsom det heter i det derom utfärdade kongl. bref, »evärdeliga tider och till fattigförsörjningsanstaltens fullkomliga disposition» öfverlemnadt den, enligt hvad det kongl. brefvet gifver vid handen, då onyttiga och obrukade Gullbergsvassen. Det område, som benämnes så, är också i sin helhet fortfarande i stadens besittning, och beredningen har utan meningsskiljaktighet ansett någon del af Gullbergsvassen icke kunna innefattas under benämningen kommandantsängen vid skansen Lejonet, hvarmed statens innehaf i denna del af staden i öfrigt betecknas.

Frågan om eganderätten till den egentligen s. k. kommandantsängen eller det område om, såsom jag nyss nämnde, 157,000 qvadratfot, hvilket är beläget vid foten af den bergkulle, der ruinerna af det forna Gullbergsfästet ännu ligga, synes mig deremot böra afgöras till statens förmån. Från kronans sida har städse antagits, att detta område, såsom liggande inom den forna Gullbergskansens befästningslinier, blifvit undantaget, då de s. k. Gullbergs ängar i öfrigt till Göteborgs stad öfverlemnades, och har man redan häri funnit ett bevis, att området fortfarande måste tillhöra kronan. Häremot hafva visserligen stadens myndigheter så väl vid föregående tillfällen, då frågan förevarit inför arméförvaltningen, som ock nu senast inför beredningen med mycken styrka velat göra gällande, att Gullbergsfästet i enlighet med de vid tiden för dess anläggning gällande befästningssystem erhållit mycket ringa omfattning och sannolikt aldrig sträckt sig utom den bergkulle, å hvilken ruinerna efter detsamma ännu ligga. Man har för sådant ändamål med sin bevisföring gått tillbaka ända till fjortonhundratalet och med utsagor, hemtade från den tidens krönikor, velat göra sannolikt, att så måste hafva varit förhållandet och att, då Gullbergsfästet slutligen år 1612 förstördes, den s. k. kommandantsängen alldeles icke hörde till dess befästningsområde. Utgående derifrån har man vidare, hvad tiden efter Göteborgs grundläggning angår, med kartor och utdrag af stadens räkenskaper med flera dylika handlingar sökt visa, att ängen under hela den del af sextonhundratalet, som förfliöt efter Göteborgs grundlägg-

ning, och in på sjuttonhundredratalet varit i stadens obestridda ego och af den utarrenderats ännu till den ena och ännu till den andra privata personen, till dess slutligen, såsom från stadens sida påstås, af en ren tillfällighet arrendet kom att under en följd af år i början af sjuttonhundredratalet öfvertagas af stadens kommandanter i följd den ene efter den andre. Slutligen skulle en af dessa, den år 1719 till kommandant förordnade öfversten för Vestgöta tremänningsregemente friherre B. Ribbing, med stöd af detta rent tillfälliga förhållande, framställt anspråk att komma i besittning af ängen såsom en kommandanterne i Göteborg af kronan på lön anslagen statsegendom och, då detta anspråk af stadens myndigheter bestridts, egenmäktigt satt sig i besittning af den samma, som derefter kvarblifvit i kronans händer.

Denna bevisföring må gälla hvad den kan och medgifvas måste, att egenmäktigheten hos friherre Ribbing så till vida är styrkt, som af samtida fullt tillförlitliga handlingar framgår, att han under protest af magistraten i Göteborg låtit genom militärhandräckning åt sig inrymma ängen, som vid tiden för hans tillträde af kommandantsbefattningen synes hafva varit af magistraten till enskilda personer upplåten. Hans anspråk att komma i besittning af densamma blef till och med ogilladt af regeringen, som, då magistraten hos densamma anmälde Ribbings fordran, genom bref den 26 juni 1722 uppdrog åt landshöfdingen att tillse, det de personer, som innehade ifrågavarande, såsom det heter i brefvet, »staden tillhöriga landeri», blefve orubbade vid sin arrenderätt bibehållna. Härigenom är emellertid icke ådagalagdt, att ängen städse tillhört staden. Rättsförhållandena på sextonhundredratalet voro ej så noga afvägda som nu, och det låter under då rådande omständigheter lätt tänka sig, att staden från början sjelfrådigt tagit jorderområdet i besittning, oaktadt det varit kronan förbehållet.

Säkert är i hvarje fall, att åren 1644 och 1645 kyrkoherden i Göteborg innehåft nyttjanderätten till en del af de då s. k. Gullbergs ängar och att då någon tid derefter nämnda del, såsom det heter i en kongl. resolution den 31 augusti 1648, blifvit »tagen till kronans skans», kyrkoherden erhållit vederlag i räntorna från några hemman å Hisingen, som ännu i dag utgå till presterskapet i Göteborg.

Ribbings egenmäktighet skulle i sådant fall hafva inskränkt sig till att utan vederbörande myndighets mellankomst hafva återförsatt kronan i besittningen af en densamma med rätta tillkommande egen- dom. I allt fall bildar Ribbings tillvägagående grunden till de nu rådande rättsförhållandena och om följderna af detsamma föreligga fullt säkra data, hvilka vid en eventuel rättegång torde för staden medföra

ganska betydande svårigheter, att, äfven om den kan styrka sin ursprungliga rätt till ängen, nu göra densamma gällande.

Sedan nemligen Ribbing på ofvan angifna sätt kommit i besittning af densamma, aflät magistraten den 21 januari 1723 en skrifvelse till landshöfdingen i länet, deri den tillkännagaf, att den fått sig tillstald en ritning af fortifikationsbefälhafvaren i Göteborg majoren Blasings, deraf skulle framgå hvad af ängen vore Gullbergs fästning tillhörigt, och att, ehuru, efter magistratens förmenande, staden derigenom för nära skedde, magistraten emellertid vore villig att, så vidt den tillkomme, låta förblifva vid hvad ritningen utvisade samt medgifva, att »skilnad» emellan fästningen och landeriet finge efter denna ritning verkställas. Till följd deraf torde, med användning af Blasings karta, en gränsutstakning emellan statens och stadens egor hafva egt rum, dervid kommandantsängen erhållit de gränser, den fortfarande innehar och som fullkomligt öfverensstämde med hvad Blasings ännu i behåll varande karta utvisar; och har sedan dess kronan varit i oafbruten besittning af denna s. k. kommandantsäng, som, enligt hvad handlingarne utvisa, för närvarande är för kronans räkning utarrenderad mot en årlig afgift af 180 kronor.

Beredningen, som i fråga om värdet af den bevisning, staden ävägabragt, går något längre än jag och anser den utmärka, att staden genom donationen af Gullbergs ängar blifvit egare jemväl till nu ifrågasvarande område, är också, lika med mig, af den öfvertygelse, att det numera skall för staden vara förenadt med stora svårigheter att få sina anspråk på ängen lagligen erkända och tillstyrker fördenskull godvillig uppgörelse emellan staten och staden, dervid den anser, att staden bör erlægga ett belopp af 10,000 kronor, mot det att kronan till staden afstår den rätt, den kan ega till kommandantsängen och dessutom, för den händelse, på sätt vid beredningens tillsättande eventuelt förutsetts, Göta artilleriregemente förflyttas till Sköfde, till staden utan lösen öfverlemnar skansen Lejonet jemte den bergskulle, hvarå densamma är belägen.

Slutligen torde böra nämnas, att jemte kommandantsängen till Göteborgs stad hembjudits tre byggnader, nemligen två derstädes uppförda krutmagasin och den s. k. laboratoriebyggnaden, som är belägen delvis å sjelfva ängen och delvis å mark, som den 19 april 1864 af stadens drätselkammare för ändamålet till kronan upplåtits, samt att dessa byggnader, af hvilka laboratoriebyggnaden är af sten i en våning med plåttak och krutmagasinen af resvirke med papptak, utaf beredningen åsatts ett värde af sammanlagdt 200 kronor.

Byggnaden å stalltomten n:o 22 vid södra Larmgatan.

På sätt beredningen enhälligt yttrat, torde böra medgifvas, att den tomt, hvarå denna byggnad är uppförd, icke tillhör kronan. År 1818, då den öfverlemnades till kronan för att användas såsom byggnadsplats för en stallbyggnad, var den obestriddigen en stadens tillhörighet, och den handling, magistratsprotokollet för den 6 februari 1818, som ligger till grund för upplåtelsen, innehåller endast, att magistraten och borgerskapets äldste, då en förut för artilleristallars uppförande anvist plats befunnits olämplig för detta ändamål, velat, för att ådagalägga sin beredvillighet att gå den af dåvarande öfverkommendanten i ärendet framställda begäran till mötes, *upplåta plats* till dylika stallars uppförande å nu ifrågavarande tomt. Någon skyldighet att anskaffa plats för detta ändamål ålåg ej staden och lärers alltså vara klart, att med den gjorda upplåtelsen måste hafva afsetts allenast att åt kronan för tillfället bereda en dylik plats, men ej att med full eganderätt till kronan öfverlemnas området. Skall stallbyggnaden bortflyttas, hvilket naturligtvis måste ske, derest nytt fullständigt kasernetablissemant åt Göta artilleriregemente uppföres, torde alltså tomten böra åt staden Göteborg återlemnas.

Den å tomten uppförda stallbyggnad, hvilken är af sten under tegeltak och har en längd af 230 $\frac{1}{2}$ fot, en bredd af 36 $\frac{1}{2}$ fot och en höjd af 23 fot, har af beredningen, i enlighet med förutgången värdering af två utaf beredningen utsedda byggmästare, uppskattats till 700 kronor.

Inqvarteringsskyldigheten.

För bedömande af den väckta frågan om Göteborgs stads delvisa befriande från inqvarteringsskyldigheten torde en kort redogörelse för de förpligtelser i berörda afseenden, som för närvarande åligga den samma, vara af nöden.

De bestämmelser, hvilka reglera inqvarteringsskyldigheten, återfinnas, hvad städerna utom Stockholm angår, i den af Kongl. Maj:t och Rikets Ständer antagna, den 22 februari 1841 utfärdade inqvarteringsordningen; och innehåller den följande hufvudsakliga föreskrifter. Ständig inqvartering skall utgöras i de städer, der, med afseende å rikets säkerhet och försvar, Kongl. Maj:t pröfvar nödigt att trupper till fortfarande tjenstgöring förlägga, och skola alla korpraler och menige tillika med så stor del af öfver- och underbefäl, som till ordningens vidmagthållande inom truppen anses nödig, förläggas i kronans kaserner

eller dertill användbara hus. Skulle åter korpraler och manskap icke kunna inrymmas i kronans hus, och vilja ej heller vederbörande regements- eller kompanichefer åtaga sig att, mot erhållande af den kontanta inqvarteringsersättning, som enligt i författningen intagen tariff af statsmedel utbetalås för hvarje garnisonerad inqvarteringstagare, deri jemväl inbegripna korpraler och menige, hålla dessa sistnämnda med rum, skola rum för dem in natura tillhandabållas af staden, som i sådant fall erhåller den på den inqvarterade personalen belöpande kontanta inqvarteringsersättningen. Dessutom åligger det vederbörande stad att till så väl befäl som manskap utgöra s. k. servis, hvilken till personal, som är boende i kronans hus eller åtnjuter inqvartering i kontant af statsmedel, utgår i kontant efter särskild tariff, men deremot till korpraler och menige, som äro inqvarterade i stadens hus, måste utgöras in natura.

Tillämpade på Göteborg, hvilken stad, såsom af min vidare redogörelse för ämnet kommer att framgå, sjelf tillhandahåller den byggnad, i hvilken manskapet vid Göta artilleriregemente är inqvarteradt, innebära alltså dessa stadganden, att staden, som af statsmedel erhåller den efter vederbörlig tariff på det inqvarterade manskapet belöpande kontanta inqvarteringsersättningen, är skyldig att utöfver den inqvartering in natura staden bestrider dels till det ej inqvarterade befålet utgifva servisersättning i kontant och dels förse den i dess kasernbyggnad inqvarterade personalen med servis in natura; och har, beträffande frågan hvad med sistnämnda uttryck rätteligen bör förstås, Kongl. Maj:t genom särskildt nådigt bref den 24 augusti 1847 förklarar, att derunder skola innefattas, utom sängservispersedlar och dylikt, jemväl ved och ljus.

Då, såsom jag redan nämnt, den kasernbyggnad, staden till fullgörande af sin nyss nämnda skyldighet i fråga om inqvarteringen upplåtit till begagnande af Göta artilleriregemente, numera är i det förfallna skick, att en snar ombyggnad deraf är oundviklig, och staden sålunda eventuellt kan blifva tvungen att uppföra en helt ny kasernbyggnad, måste helt naturligt från så väl statens som stadens sida uppstå önskan, att staden mot bidrag från staden måtte, i sammanhang med inrättandet af nytt kasernetablissemment i öfrigt för Göta artilleriregemente, åtaga sig uppförandet äfven af sjelfva kasernbyggnaden. Det är af denna anledning arméförvaltningen till stadens myndigheter gjort framställning om det bidrag till kostnaden för nytt kasernetablissemments uppförande, som staden kan varda sinnad utgifva mot det den för all framtid varder befriad från skyldigheten att förse Göta

artilleriregemente eller motsvarande truppstyrka, som kan varda i staden förlagd, med inqvartering in natura; och förstås af sig sjelft, att, på sätt arméförvaltningens remiss också innehåller, staden, derest kasernbyggnad af staten uppföres, jemlikt gällande författning varder fritagen från skyldigheten att förse den i den blifvande, staten tillhöriga kasernbyggnaden inrymda trupp med servis in natura.

För att utreda frågan om den summa, staden bör för vinnande af denna befrielse erlägga, har beredningen låtit upprätta två tabeller, utvisande den ena de belopp, hvartill, med ledning af nu kända förhållanden, stadens årliga inkomster och utgifter för inqvarteringsverket kunna anses komma att uppgå, derest staden fortfar att såsom hitintills tillhandahålla regementet rum och servis in natura, och den andra samma inkomster och utgifter, derest stadens skyldighet att utgöra berörda slag af inqvartering upphör.

Vid uppgörandet af dessa tabeller har beredningen, stödjande sig på en uppgjord kostnadsberäkning, utgått från förutsättningen, att den nya kasernbyggnaden, för hvars uppförande inga andra bestämmelser, enligt beredningens åsigt, kunna göras gällande än de, som innehållas i stadens och den allmänna byggnadsordningen, skulle, derest staden vid nybyggnaden i någon mån fäste afseende vid nutidens anspråk på storlek och inredning af dylika byggnader, komma att kosta 275,000 kronor, och att stadens årliga utgift för kasernens uppförande sålunda skulle, efter en beräkning af 100 år för den nya byggnadens varaktighet och kostnadens amortering med fem procent årligen under nämnda tid, komma att uppgå till 13,750 kronor.

Tabellerna få med dessa antaganden till utgångspunkt följande utseende:

Tabell I.

Inkomster:

Hyror för magasin och boningslägenheter i kasernbyggnaden.....	kronor	2,289: 87.
Inqvarteringsersättning af kronan	»	9,505: 88.
Diverse inkomster	»	151: 61.
Räntor.....	»	56: 52.
	<hr/>	
	Summa kronor	12,003: 88.

Utgifter:

Servisersättning till artilleriregementets befäl och underbefäl	kronor	2,451: 30.
Anskaffning, underhåll och brandförsäkring af manskapsservisen	»	5,000: —
Ved och ljus till manskapet	»	5,152: 90.
Amortering af nybyggnadskostnaden	»	13,750: —
Reparationskostnad för den nya kasernen	»	5,000: —
Renhållning m. fl. utgifter för kasernen	»	808: —
Löner till inqvarteringskommissionens tjänstemän	»	2,537: 50.
Skrifmaterialier och ljus till desamma	»	75: —
Servisersättning till fortifikationen	»	66: 60.
Tillfällig inqvartering	»	143: 71.
Diverse utgifter	»	195: 36.
	Summa kronor	35,180: 37.
Öfverskjutande utgifter alltså	»	23,176: 49.

Tabell II.*Inkomster:*

Inga.

Utgifter:

Servisersättning till göta artilleriregementes eller annan motsvarande krigsstyrkas befäl och underbefäl	kronor	2,451: 30.
Servisersättning till samma regementes eller annan motsvarande krigsstyrkas konstaplar eller korpraler och manskap med 1 krona 75 öre till hvarje af den till 828 man beräknade truppstyrkan	»	1,449: —
Ersättning för ombesörjande af stadens åliggande beträffande inqvarteringen	»	500: —
Servisersättning till fortifikationen	»	66: 60.
Tillfällig inqvartering	»	143: 71.
	Summa kronor	4,610: 61.

Skilnaden i årlig utgift för staden skulle alltså, derest kasernbyggnad uppföres af kronan, komma att uppgå till 18,565 kronor 88 öre, och föreslår beredningen, då denna summa kan anses representera ett kapital af 350,000 kronor, att staden för den ifrågasatta befrielsen till staten erlägger sistnämnda belopp.

Beredningen har emellertid föreslagit, att härvid må från stadens sida fästas det vilkor, att den staden genom kongl. resolutionen den 16 oktober 1723 tillförsäkrade rättighet att uppbära och till stadens nytta använda det belopp af 21,028 kronor 3 öre, som af statsverket årligen till stadskassan i ersättning för den s. k. inqvarteringstolagen utbetalas, genom den blifvande öfverenskommelsen om inqvarteringskyldigheten icke må rubbas, utan bibehållas oförkränkt. Jag ber för den skull att i korthet få redogöra jemväl för de förhållanden, som med denna fråga ega sammanhang.

Den s. k. tolagsafgiften var, såsom bekant, ursprungligen en tilläggsafgift till tullen på ut- och ingående varor, som vissa städer berättigades att för bestridande af kostnaderna för åtskilliga dem åliggande uppgifter af vare sig kommunal eller statsrättslig beskaffenhet uppbära. Som jag knappast torde behöfva erinra, äro tolagsafgifterna numera sammanslagna med de vanliga tullafgifterna eller, må hända rättare, ingå i dessa, och de tolagsberättigade städerna åtnjuta, på grund af beslutet vid riksdagen 1856—1858, från tullmedlen ersättning för de mistade tolagsinkomsterna i enlighet med vissa vid nämnda riksdag bestämda grunder. Efter en redan förut gjord fixering hade, hvad staden Göteborg angår, dess inqvarteringstolag, som var en dylik tilläggsafgift, tillkommen för att lätta dess inqvarteringsbörda, bestämts till ofvan angifna belopp, som sedermera vid den slutliga regleringen af tolagen ansågs lika med all annan tolag vara inbegripen i den fastställda ersättningssumman.

Hvad angår den af beredningen väckta fråga, huru vida rättigheten till nämnda inqvarteringstolag eller deremot numera svarande del af ersättningssumman kan anses böra fortfarande ega bestånd, äfven om skyldigheten att fullgöra inqvartering och servis in natura upphör, torde de förhållanden, under hvilka inqvarteringstolagen tillkom, och de bestämmelser, som för städerna i allmänhet reglera rättigheten till densamma, böra tagas i öfvervägande. Hufvudstadgandet derutinnan är ofvannämnda, af beredningen åberopade resolution på städernas besvär. Sedan nemligen Stockholms borgerskap den 29 maj 1719 erhållit rättighet att af inqvarteringstolagen använda hvad som behöfdes för inqvarterings betalning, och denna rättighet den 11 augusti samma år ut-

sträckts till alla stapelstäder, som voro besvärade af inqvartering, med föreskrift likväl att öfverskottet af tolagen skulle till kronans disposition öfverlemnas, anhöllo städerna, vid 1723 års riksdag, att inqvarterings- eller, såsom den också kallades, tillökningstolagen måtte lemnas och användas till hvar och en stads fria disposition.

Kongl. Maj:t aflät på dessa städernas anhållan nämnda resolution, som har följande lydelse:

»Emedan berörda inqvarteringstolag, likmätigt konung Carl XI:s bref och förordning af den 16 juli 1688, haft sin upprinnelse af borgerskapets i Stockholm eget förslag, hvilket påtagit sig denna utgiften till understöd och lisa uti inqvarteringen och kontributionen för det fattiga och oförmögna borgerskapet, hvarför jemväl Hans Kongl. Maj:t uti högstbemälda bref uttryckligen förklarar sig inte vilja veta af denna afgiften, utan att den af borgerskapet sjelfva måtte uppbäras och distribueras, varandes sedermera år 1718 de andra stapelstäderna pålagt en sådan tillökningstolag sig äfven väl att åtaga, förnämligast till det fattiga borgerskapets understöd uti de svåra inqvarteringar, hvarmed detsamma under varande krigstid blifvit besväradt, oaktadt med dem uti ett och annat mål annorledes är vorden procederat än med Stockholms stad, hvilken oförändradt och efter högst bemälda brefs innehåll njutit berörda inqvarteringstolag på samma fot till godo, som den af staden beviljat blifvit; ty finner Kongl. Maj:t alldeles för rättvist och skäligt det böra alla stapelstäderna i gemen njuta i detta fall lika förmån med Stockholms stad, så att de i anledning af oftabemälda 1688 års förordning denna inqvarteringstolag sjelfve måge så uppbära och till deras egen nytta använda, utan att densamma, tvärt emot dess egentliga egenskap och städernas bevillning, dem till skada och préjudice, Kongl. Maj:t och kronan vidare må beräknas eller framdeles till andra tariffvar disponeras.»

Af ordalydelsen i denna resolution drager beredningen, såsom mig synes, med fullt skäl den slutsatsen, att stadens rättighet till den s. k. inqvarteringstolagen ej är beroende af stadens inqvarteringsskyldighet och att samma tolag ej kan af Kongl. Maj:t indragas, för den händelse staden af en eller annan anledning skulle från sin inqvarteringskyldighet befrias; och har beredningen af sådan anledning tillstyrkt upptagandet bland vilkoren för den föreslagna öfverenskommelsen af ofvan nämnda förbehåll, mera, såsom det synes, för att åt staden bevara en rättighet, som den, enligt beredningens åsigt, i allt fall eger, än för att, såsom en följd af öfverenskommelsen, åt staden utverka en särskild förmån.

De förhållanden, för hvilka jag sålunda i korthet redogjort, torde tillräckligt förklara, hvarför jag ansett beredningens förslag i nu nämnda fyra frågor böra i hufvudsak antagas. Hvad först exercisheden angår, måste medgifvas, att kronan svårligen kan göra gällande andra anspråk på densamma än dem, som hafva sin grund i det af Göteborgs magistrat och borgerskap den 26 oktober 1861 gjorda medgifvande; och då den enda förmån, som i kraft deraf tillagts kronan, utgör rättigheten att begagna heden för göta artilleriregementes öfningar samt denna förmån väl kan anses ersatt med det af beredningen föreslagna belopp, har jag så mycket snarare funnit beredningens förslag i denna del af ärendet förtjent af understöd, som genom Riksdagens bifall till den väckta frågan om inköpet af landeriet Qviberg ny exercisplats för göta artilleriregemente redan kan anses vara beredd. På sätt Eders Kongl. Maj:ts täcktes erinra sig, är nemligen dess egoareal tillräcklig att lemna utrymme till en dylik plats och, såsom jag hade tillfälle omnämna då nämnda ärende inför Eders Kongl. Maj:t föredrogs, lämpa sig dervarande terrängförhållanden mycket väl för detta ändamål.

Hvad vidare beträffar kommandantsängen vid skansen Lejonet, torde med skäl kunna sägas, att, huru omdömet än må utfalla om den bevisning, som staden åstadkommit till stöd för sina anspråk på densamma, kronans åtkomst till ängen å andra sidan ej kan anses så klar och ostridig, att ej en förlikning emellan staten och staden i detta hänseende måste vara önskelig; och då den afträdessumma, beredningen föreslagit, i det närmaste torde motsvara värdet af de delar af ängen, hvilka kronan innehar, har jag ansett beredningens förslag jemväl härutinnan vara för kronan antagligt; och lärer, då tanken på regementets förflyttning till Sköfde numera öfvergifvits, af sig sjelf förstås, att, om beredningens förslag i denna del slutligen varder af samtliga vederbörande antaget, skansen Lejonet med tillhörande bergkulle, som endast under förutsättning af regementets förflyttning ansetts böra till staden öfverlätas, fortfarande förblifver i statens ego.

Hvad slutligen angår byggnaden å stalltomten n:o 22 vid södra Larvgatan samt frågan om aflösningen af Göteborgs stads inqvarterings-skyldighet, måste beredningens förslag i dessa delar likaledes betecknas såsom för kronan antagliga. Det torde nemligen vara föga sannolikt, att byggnaden å ofvannämnda tomt, hvilken enligt utredningen i målet måste, derest nytt kasernetablissemment uppföres, från tomten bortflyttas, skall kunna, vid föryttring till annan än egaren af sjelfva tomten, betinga ens så högt pris som af beredningen ifrågasatts; och man måste, beträffande sistnämnda fråga, ihågkomma, att, om kronan af skäl, som

ju lätt skulle kunna tänkas, funne sig nödsakad att, äfven i det fall, att bidrag från stadens sida ej erhöles, låta uppföra ett nytt kasern-etablisement i Göteborg, denna stad skulle utan något sitt åtgörande och utan erläggande af nu erbjudna 350,000 kronor komma i åtnjutande af den frihet från inqvartering, staden vill tillösa sig.

Uppfördes kasern på kronans bekostnad, skulle nemligen deraf blifva en följd, att regementets korpraler och manskap komme att inqvarteras i »kronans hus» och, såsom jag redan nämnt, är, om på sådant sätt sörjes för truppens inqvartering, vederbörande stads inqvarteringsskyldighet inskränkt till att åt densamma utgifva servis i kontant, eller med andra ord den stad, i hvilken kronan tillhöriga kaserner för den derstädes garnisonerade trupp finnas, är fri från skyldigheten att förse truppen med inqvartering och servis in natura. Det är just tillförsäkrandet af en dylik frihet för framtiden, som för Göteborgs stad skulle blifva vinsten af den föreslagna öfverenskommelsen, och faktiskt kommer Göteborg, genom dennas antagande, endast i samma ställning, som rikets öfriga med garnison försedda städer. Med undantag af Göteborg finnes nemligen numera ingen sådan, som fullgör sin inqvarteringsskyldighet in natura, och efter all sannolikhet lär ej heller någon dylik skyldighet komma att för framtiden af någon utaf dem utkrävas.

Äfven det af beredningen föreslagna vilkor om rättighet för staden Göteborg att, om inqvarteringsskyldigheten, på sätt beredningen föreslagit, varder aflöst, fortfarande komma i åtnjutande af inqvarteringsstolagen, måste anses billigt. Såsom jag redan antyd, torde gällande författningar i ämnet i och för sig innebära, att rättigheten till inqvarteringsstolagen är oberoende af det sätt, på hvilket inqvarteringsskyldigheten fullgöres, och, enligt hvad de i ärendet hörda embetsmyndigheter erinra, finnas i sjelfva verket flera städer, som äro i åtnjutande af inqvarteringsstolag utan att någon ständig inqvartering af dem utgöres. Göteborg, som för den ifrågasatta befrielsen från skyldigheten att lemna inqvartering in natura skulle utgifva full equivalent och som sålunda kan sägas komma att ständigt utgöra dylik inqvartering, ehuru den för framtiden skulle tillgodokomma staten i form af ett kapital, kan således med fullt fog göra anspråk på att bibehållas vid inqvarteringsstolagen; och det måste dessutom icke förglömmas, att äfven efter aflösningen skyldigheten att utgöra servis i kontant, hvilket åliggande städse innefattats under benämningen inqvarteringsskyldighet i detta ords vanliga bemärkelse, fortfarande kommer att kvarstå.

Utgående från dessa åsikter, som i hufvudsak delas af armé-

förvaltningen och de öfriga myndigheter, hvilka i ärendet afgifvit underdåniga utlåtanden, förklarade jag mig, vid ärendets förberedande föredragning den 6 juni sistlidet år, anse beredningens förslag i nu angifna fyra afseenden vara af beskaffenhet att kunna läggas till grund för blifvande öfverenskommelse med staden Göteborg. Jag fann emellertid lämpligt dels att i framställningen till Göteborgs stadsfullmäktige inrycktes uttryckligt vilkor derom, att staten vid öfverlåtelse till nämnda stad af den s. k. kommandantsängen vid skansen Lejonet förbehölle sig fortfarande eganderätten till sjelfva skansen med omkringliggande platå, dels att, till förekommande af alla framtida tvistigheter, i framställningen upptoges, att den staden tillhöriga mark, å hvilken den s. k. laboratoriibyggnaden i närheten af nyss nämnda skans delvis är uppförd, jemväl ansåges i öfverlåtelsen af kommandantsängen inbegripen och dels att för samtliga tomter, byggnader och rättigheter, som skulle till staden Göteborg öfverlätas, bestämdes en totalsumma, som till beloppet motsvarade de olika värderingssummor, beredningen ansett skäligt åsätta nämnda byggnader m. m. Då, såsom Eders Kongl. Maj:t täcktes erinra sig, beredningen beräknat, för exercisheden 100,000 kronor, för kommandantsängen med derå uppförda byggnader 10,200 kronor, för byggnaderna å stalltomten n:o 22 700 kronor och för aflösning af inqvarteringsskyldigheten 350,000 kronor, skulle denna totalsumma utgöra 460,900 kronor.

Eders Kongl. Maj:t behagade gilla dessa mina åsigter och förslag; och fann Eders Kongl. Maj:t med anledning deraf, i enlighet med min underdåniga hemställan, skäligt i nådigt bref låta *ej mindre* för stadsfullmäktige i Göteborg gifva till känna, att Eders Kongl. Maj:t vore sinnad till nästinstundande Riksdag aflåta proposition om dels upplåtande till staden Göteborg af den kronan tillkommande dispositionsrätt till den s. k. exercisheden, byggnaden å tomten n:o 22 vid södra Larmgatan äfvensom kommandantsängen vid skansen Lejonet med derå uppförda byggnader, deri jemväl inbegripen den s. k. laboratoriibyggnaden med den mark, hvarå denna byggnad blifvit uppförd, dels ock befrielse för all framtid för staden Göteborg från skyldigheten att till göta artilleriregemente eller motsvarande krigsstyrka, som kan varda i staden förlagd, tillhandahålla rum och servis in natura, allt mot det staden till kronan erlägger ett belopp af 460,900 kronor, men förklaras berättigad att, utan hinder af den öfverenskommelse i fråga om inqvarteringsskyldigheten, som kan blifva träffad, fortfarande såsom hittills bibehållas vid den staden genom kongl. resolutionen den 16 oktober 1723 tillförsäkrade förmån att uppbära och till sin nytta an-

vända det belopp af 21,028 kronor 3 öre, som af statsverket årligen till stadskassan i ersättning för den s. k. inqvarteringstolagen utbetalas, *än äfven* från fullmäktige infordra yttrande, huru vida de under förutsättning af Riksdagens bifall till de förslag i nämnda hänseenden, som sålunda komme att underställas densamma, för sin del antogo de för den ifrågasatta öfverlåtelsen och befrielsen från inqvarteringsskyldigheten föreslagna vilkor.

I underdånig skrifvelse den 30 sistlidne september hafva stadsfullmäktige förklarad, att de antaga dessa vilkor, dock med förbehåll att anbudet anses förfallet och för staden icke vidare bindande, så framt det icke å kronans sida är antaget före den 1 oktober 1891.

Eders Kongl. Maj:t torde alltså nu böra aflåta framställning i ämnet till Riksdagen; och hemställer jag för den skull, att Eders Kongl. Maj:t täcktes föreslå Riksdagen

att godkänna den sålunda under förbehåll af dess samtycke med staden Göteborg träffade öfverenskommelse.

I fråga om ytvidden af de öfriga tomter, som arméförvaltningen ansett böra vid nytt kasernetablissemens uppförande till staden Göteborg hembjudas, äfvensom beskaffenheten af de derstädes uppförda byggnader, inhemtas af handlingarne följande:

Stalltomten n:is 38 och 44 vid Magasinsgatan med derå uppförda byggnader. Tomten innehåller i areal 29,884 kvadratfot och äro å densamma uppförda dels en stallbyggnad af sten under tegeltak med vidhängande stallbyggnad af trä och dels ett ridhus af sten med takkonstruktion af jern, täckt med plåt;

Stalltomten n:o 23 vid södra Larmgatan med derå uppförd byggnad. Tomten innehåller i areal 11,680 kvadratfot, och utgöres nämnda byggnad af ett s. k. sjukstall af sten under plåttak;

Norra hälften af fortifikationshusets tomt med derå uppförd byggnad. Tomtdelen innehåller en areal af 14,220 kvadratfot, och är derå uppförd endast en materialbod;

Platsen vid Sahlgrenska sjukhuset med byggnad. Den innehåller 4,910 kvadratfot, deraf emellertid 1850 kvadratfot ingå i Postgatan och

är å platsen uppförd en materialbod af trä under tegeltak, hvarjemte en del af förra Sahlgrenska sjukhuset, som är i enskild mans ego, utskjuter i tomten;

Tomten n:o 40 vid Kronhusgatan. Denna tomt innehåller 3,344 kvadratfot och tillhöra de å densamma uppförda byggnader enskild person;

Kronobageritomten n:o 1. Litt. A. Denna tomt innehåller 7,068 kvadratfot och upptages af en stenhusbyggnad under tegeltak;

Området norr om Kronhusgatans förlängning med derå uppförd byggnad. Denna tomt innehåller 24,045 kvadratfot och finnas å densamma uppförda två materialbodar af trä och en afträdesbyggnad af sten;

Området å Lilla Otterhällan med byggnader. Området innehåller 330,624 kvadratfot och äro å detsamma uppförda det s. k. artillerietablissemmentets byggnader, bestående af fältförråd, matinrättning och två vaktstugor, alla af tegel, äfvensom det s. k. nya gymnastikhuset, en träbyggnad under papptak, hvarjemte i fästningsvallarna äro anordnade tre källarlägenheter, som jemte en i närheten af Otterhällan å stadens mark belägen materialbod eller den s. k. röda boden jemväl ansetts böra tillsammans med Otterhällan afyttras; samt

Garnisonssjukhusets tomt med byggnad. Denna tomt innehåller i areal 8,600 kvadratfot och är derå uppfördt det s. k. garnisonssjukhuset, en stenbyggnad under tegeltak, med tillhörande uthusbyggnad.

Beredningen, som funnit kronans eganderätt till samtliga dessa områden vara obestriddig, har hemställt, att de jemte derå uppförda byggnader måtte få af staden Göteborg inlösas mot följande belopp:

Stalltomten vid Magasinsgatan med byggnad till	kronor	76,710: —
Tomten n:o 3 vid Södra Larmgatan med byggnad till	”	35,340: —
Norra hälften af fortifikationshusets tomt med byggnad till	”	35,000: —
Platsen vid Sahlgrenska sjukhuset med byggnad till	”	12,500: —
Tomten vid Kronhusgatan	”	10,000: —
Kronobageritomten med byggnad	”	22,000: —
Tomten vid Kronhusgatans förlängning med byggnader	”	25,000: —
Området å lilla Otterhällan med byggnader och lägenheter	”	150,000: —
Garnisonssjukhusets tomt med byggnader	”	22,000: —
	Summa kronor	388,550: —.

Då emellertid arméförvaltningen å artilleri- och fortifikationsdepartementen i sitt ofvannämnda yttrande, efter inhemtande af utlåtanden från tygmästaren och fortifikationsbefälhafvaren i Göteborg, förklarar sig, lika med nämnda tjänstemän, finna berörda af beredningen föreslagna lösesummor alldeles för låga, har jag, såsom jag redan antydt, funnit desamma icke böra läggas till grund för någon öfverenskommelse med staden Göteborg, utan anbefalt ny värdering af lägenheterna; och har jag dervid, då vid upprättandet inom fortifikationen af plan till ny kasernbyggnad det visat sig, att bibehållandet tills vidare af regementets invid det s. k. fortifikationshuset belägna tygetablissemmentet skulle leda till väsentliga kostnadsbesparingar vid det nya kasernetablissemmentets uppförande och vid sådant förhållande den till fortifikationshuset hörande tomt måste åt kronan bibehållas ostyckad, funnit mig böra föreskrifva, att den nya värderingen icke skulle omfatta den förut till försäljning ifrågasatta norra hälften af nämnda tomt.

Värderingen, som den 22 sistlidne november förrättats af fortifikationsbefälhafvaren i Göteborg jemte stadsmäklaren H. W. Ström och tygmästaren F. V. Petersson, har utfallit så, att

Stalltomten vid Magasinsgatan med byggnad värderats till.....	kronor 120,000: —
Stalltomten n:o 23 vid Södra Larmgatan med byggnad till	” 47,000: —
Platsen vid Sahlgrenska sjukhuset med byggnad	” 12,500: —
Tomten vid Kronhusgatan.....	” 13,376: —
Kronobageritomten med byggnad	” 36,000: —
Tomten norr om Kronhusgatans förlängning med byggnad	” 75,000: —
Garnisonssjukhusets tomt med byggnad.....	” 30,500: —
Området å Lilla Otterhällan med byggnader	” 250,000: —
Summa kronor 584,376: —.	

Oaktadt nyssnämnda norra hälft af fortifikationshusets tomt med byggnad, som af beredningen uppskattats till 35,000 kronor, nu utslutits från värderingen, öfverstiger alltså hela värderingssumman med icke mindre än 195,826 kronor det belopp, som af beredningen åsatts samtliga ifrågavarande tomter och byggnader; och har arméförvaltningen vid värderingsinstrumentets öfverlemnande förmått sig sakna anledning att mot denna värdering, som enligt dess åsigt verkstälts af fullt sakkunnige män, framställa någon anmärkning.

Äfven jag för min del finner densamma kunna godkännas; och ber jag som ett bevis på värderingens tillförlitlighet få meddela, att anbud om en af tomternas öfvertagande mot värderingssumman redan inkommit.

Det lär emellertid svårligen kunna ifrågasättas, att staden Göteborg skulle finnas villig att mot den sålunda föreslagna högre lösesumman tillösa sig alla de ifrågavarande tomterna. Det synes mig därför lämpligast, att desamma icke hembjudas nämnda stad utan att försäljning af hvarje tomt för sig eger rum, dervid naturligtvis intet hindrar staden att, om den finner sådant med sin fördel förenligt, anmäla sig såsom köpare till de tomter, af hvilka den önskar komma i besittning. I öfverensstämmelse med de vilkor, Riksdagen sistlidna år bestående för den då medgifna försäljningen af kommandantsängen vid skansen Kronan, torde vidare, derest Eders Kongl. Maj:t skulle finna lämpligt att af Riksdagen begära bemyndigande att försälja nu ifrågavarande tomter, böra såsom vilkor för försäljningen föreslås, att densamma ordnas så, att hela den af värderingsförrättningen tomterna åsatta värderingssumma icke kommer att underskridas och att följaktligen, om förhållandena skulle medföra, att en eller flera af tomterna kunna säljas för pris, som är högre än det tomterna hvar för sig åsatta värde, de återstående tomterna må, under förutsättning att den för alla tomterna beräknade försäljningssumma uppnås, kunna, der så finnes nödigt, till lägre pris afyttras.

Jag hemställer alltså, att Eders Kongl. Maj:t täcktes vidare äska Riksdagens medgifvande dertill, att,

med undantag af norra delen af det s. k. fortifikationshusets tomt med derå uppförda byggnad, samtliga nyssomförmälda, kronan tillhöriga områden och byggnader i Göteborg må få i den ordning Kongl. Maj:t kan pröfva lämpligt för kronans räkning på sådant sätt föryttras, att den för samtliga områdena och byggnaderna erhållna köpeskillning icke understiger en summa af 584,376 kronor.

Hvad slutligen angår planen och kostnaden för sjelfva kasern-etablissemnet har chefen för fortifikationen i en den 28 sistlidne februari

till Eders Kongl. Maj:ts inkommen skrifvelse uti nämnda fråga afgifvit utlåtande och dervid tillika öfverlemnadt ritningar och kostnadsförslag för etablissementets uppförande.

Enligt nämnda handlingar skulle detsamma, som är afsedt att förläggas å landeriet Qvibergs egor, komma att bestå af kanslihus, 2 kaserner, matinrättningsbyggnad, exercishus, stallbyggnad, ridhus, arrestbyggnad, skosmedja, sjukhus, bad- och tvättinrättning samt sommarstall och förrådsbyggnad; och har vidare beräknats, att några å nämnda landeri nu befintliga byggnader skola kunna användas för inqvartering af åtskilliga underofficerare, hvarigenom en ganska afsevärd inskränkning i kasernbyggnadernas storlek har kunnat åvägabringas. Äfven sjukstall, reservsjukstall och foderlada hafva ansetts kunna inrymmas i några landeriet tillhörande uthus.

För iståndsättandet af de för nyssnämnda underofficerares inqvartering afsedda byggnader hafva de inkomster, som beräknats inflyta från landeriet Qviberg, intill dess detsamma kan varda till regementet öfverlemnadt, ansetts tillräckliga; hvaremot det belopp, 7,000 kronor, som erfordras för iståndsättande af nämnda uthus, ingår i den för etablissementet i dess helhet beräknade kostnadssumma.

Denna har af chefen för fortifikationen beräknats till 1,525,000 kronor och upptagas vidare de tillgångar, som chefen för fortifikationen anser kunna användas till nämnda kostnaders bestridande, sålunda:

Försäljningspriset för kommandantsängen vid skansen Kronan	kronor	719,000: —
Den af staden Göteborg erbjudna löseskilling	»	460,900: —
Nyss omförmälda områdens och tomters försäljningspris	»	584,376: —
		<hr/>
	kronor	1,764,276: —

Då härifrån drages köpeskillingen för Qviberg	kr.	323,000: —
samt omkostnaderna för nämnda köp, som af chefen för fortifikationen beräknats till	»	1,276: —
		<hr/>
skulle alltså återstå	kronor	1,440,000: —

eller 85,000 kronor mindre än den för etablissementet beräknade kostnadssumma.

Chefen för fortifikationen förmäler sig emellertid hafva grundadt skäl att antaga, det försäljningen af kommandantsängen kommer att inbringa mera än nyss angifna af Riksdagen såsom minimum bestämda belopp; och då vidare, på sätt han erinrar, den beräknade byggnadskostnaden vid en blifvande entreprenadauktion kan komma att något nedgå, finner han antagligt, att medel icke skola komma att saknas för etablissemmentets fullbordande enligt nu framlagda plan. Skulle emellertid så blifva händelsen, finner bemälde chef, enligt hvad han vidare yttrar, uppskof med uppförandet af några utaf de föreslagna byggnaderna kunna utan allt för stor olägenhet ega rum. Sålunda skulle den del af förrådsbyggnaden, som är afsedd för de båda reservbatterierna, i främsta rummet kunna tills vidare undvaras. Äfven sommarstallet, som är ämnadt att under sommaröfningstiden inrymma de legda hästarne, skulle på sådant sätt kunna göras umbärligt, att dessa hästar insättas i ridhuset, som dock i viss mån måste deraf taga skada; och slutligen vore det möjligt att för någon tid låta anstå med uppförandet af bad- och tvättinrättningen, en anordning som dock chefen för fortifikationen anser icke kunna aflöpa utan känbara olägenheter.

En besparing af 64,300 kronor skulle emellertid härigenom kunna vinnas och de i öfrigt erforderliga 20,700 kronorna kunna, efter chefens för fortifikationen åsigt, påräknas genom sannolikt öfverskott utöfver de för de olika tomterna beräknade försäljningspris och genom minskad entreprenadkostnad.

Lika med chefen för fortifikationen anser jag sannolikt, att något högre pris, än som beräknats, skola vid den ifrågasatta omfattande försäljningen af ofvanomförmälda kronan nu tillhöriga områden i Göteborg kunna erhållas; och jag har ej heller någon erinran att göra mot den inskränkning i byggnadsarbetet, som chefen för fortifikationen funnit sig böra såsom en nödfallsutväg föreslå. Det synes mig därför lämpligast, att medel till byggnadsarbetet äskas på det sätt, att Eders Kongl. Maj:t må berättigas dertill använda dels det belopp 460,900 kronor, som vid godkännandet af den med staden Göteborg under förbehåll af Riksdagens samtycke träffade öfverenskommelse skall af nämnda stad erläggas, dels ock så stor del af öfriga inflytande, för byggnadsarbetet ännu disponibla försäljningsmedel, som motsvarar skilnaden emellan hela beräknade byggnadskostnaden 1,525,000 kronor och nyssomförmälda summa eller 1,064,100 kronor. Skulle meranämnda försäljningsmedel, hvilka på grund af nu föreliggande utredning antagas

skola uppgå till 979,100 kronor, utgörande skilnaden emellan de senaste värderingssummorna och kostnaderna för inköpet af landeriet Qviberg enligt chefens för fortifikationen beräkning, icke öfverskrida sistnämnda belopp, finge alltså, derest besparingar å byggnadskostnaden ej kunna vid en blifvande entreprenadauktion åvägbringas, en del af byggnadsarbetet anstå, under det att å andra sidan först den del af försäljningsmedlen, som öfverstiger förstnämnda belopp 1,064,100 kronor skulle till statsverket ingå.

Då större delen af försäljningsmedlen icke kan beräknas inflyta förr än efter ett eller annat år, lärer vidare vara nödvändigt, att Eders Kongl. Maj:t må inom gränsen af det belopp 1,440,000 kronor, som i hvarje fall skulle till byggnadsarbetet utgå, få af tillgängliga medel förskjuta hvad som kan för detsamma erfordras.

Under erinran slutligen, att såsom följd af kasernetablissemmentets uppförande dels det för hyra af åtskilliga lokoler nu utgående belopp 13,900 kronor och dels den för närvarande till Göteborgs stad årligen utgående inqvarteringsersättningen 9,505 kronor 88 öre komma att statsverket besparas, hemställer jag alltså, att Eders Kongl. Maj:t täcktes föreslå Riksdagen att — vid bifall till förslagen om godkännande af förutomförmälda, med staden Göteborg träffade öfverenskommelse samt om försäljning af meranämnda i Göteborg belägna, kronan tillhöriga områden och byggnader — besluta

att ej mindre det belopp 460,900 kronor, som staden i sådan händelse skall till kronan erlægga, utan äfven de för den s. k. kommandantsängen vid skansen Kronan och öfriga nyssomförmälda områden och byggnader inflytande, disponibla försäljningsmedel må, sistnämnda medel intill ett belopp af 1,064,100 kronor, användas till beredande af nytt kasernetablissemment åt göta artilleriregemente;

att det öfverskott å berörda försäljningsmedel, som möjligen uppstår efter bestridande af nämnda utgift, skall till statsverket ingå och bland statsverkets inkomster redovisas under titeln extra uppbörd; samt

att medel till ifrågavarande byggnadsarbete må, i den mån sådant kan blifva nödigt, få intill ett belopp af 1,440,000 kronor, efter Kongl. Maj:ts bepröfvande, utaf för handen varande tillgångar förskjutas.

Till hvad departementschefen sålunda hemställt behagade Hans Maj:t Konungen, uppå tillstyrkan af

statsrådets öfriga ledamöter, lemna nådigt bifall; och skulle proposition i ämnet, sådan den finnes detta protokoll bilagd, till Riksdagen aflåtas.

Ex protocollo

Emil Hallgren.
